

دانشگاه باقر العلوم «علیه السلام»
دانشکده: تاریخ و مطالعات سیاسی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته: فقه سیاسی

عنوان:

ظرفیت‌های فقه در کارآمدی دیپلماسی عمومی

استاد راهنما:

دکتر احمد رهدار

استاد مشاور:

دکتر رسول نوروزی فیروز

نگارنده:

معصومه مرادی آریان

سال تدوین:

دی ماه ۱۴۰۰

تاریخ: ۳۲/۶/۱۳۹۷
شماره: ۱۰۳۷۱
پست:

بسم الله تعالی

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه

باتأییدات خداوند متعال و با استعانت از الطاف حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد خانم معصومه مرادی آریان دانشجوی رشته فقه سیاسی به شماره دانشجویی ۹۵۱۵۹۱۲۱۰ با عنوان: « ظرفیتهای فقه در کارآمدی دیپلماسی عمومی » با حضور هیأت داوران دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام در تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۳۰ برگزار شد، نظر هیأت داوران به شرح زیر اعلام می‌گردد.

○ قبول با درجه: « عالی » نمره: با عدد ۱۹۱۷۵ « با حروف » نوزده و هفتاد و پنج
○ غیر قابل قبول

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	هیأت داوران
	استاد یار	احمد رهدار	استاد راهنما
	استاد یار	رسول نوروزی	استاد مشاور
	استاد یار	عباسعلی مشکانی	استاد داور
سید محمد حسین بهشتی مدیر آموزش و تحصیلات تکمیلی		زهرا مرادی وقار کارشناس امور پایان نامه	

ماده ۲۰: پایان نامه توسط هیأت داوران در پنج درجه ارزشیابی شده و به هر درجه نمره ای تعلق می‌گیرد.
۳- نمره ۲۰ تا ۱۹ عالی
۲- نمره ۱۸ تا ۱۸/۹۹ بسیار خوب
۴- نمره ۱۴ تا ۱۵/۹۹ قابل قبول
۵- نمره ۱۶ تا ۱۷/۹۹ خوب
۵- نمره کمتر از ۱۴ غیر قابل قبول

** محاسبه میانگین ارزشیابی هیأت داوران توسط نماینده شورای تحصیلات تکمیلی انجام می‌گیرد. **

تقدیم

اگر این نوشتار را ارزشی است تقدیم به: ساحت ملکوتی قطب عالم امکان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که غنای دفتر خالی از معرفت و تهی از دانشم، روشن به نام پرفروغش باشد.

تقدیم به: بنیان‌گذار حکومت اسلامی ایران امام خمینی قدس سره و خلف صالح و رهبر فرزانه امام خامنه‌ای دام ظلّه الوارف

تقدیم به: آن صنوبرهای سرخی که چون لاله زاده شدند و چون شقایق ایستاده پرکشیدند. شهدای انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس و شهدای مدافعان حرم اهل بیت علیهم السلام و مقاوت اسلامی علی‌الخصوص سردار دل‌ها شهید سپهبد قاسم سلیمانی که حرکت و مسیر او در منطقه از الگوهای موفق و ممتاز عرصه دیپلماسی عمومی است.

تقدیر

به نام خالق هستی که انسان را از خاک آفرید و به واسطه عقل بر تمام موجودات برتری داده؛ و آن‌گاه دانش را وسیله تکامل قرارداد. نخستین سپاس و ستایش از آن اوست که بنده ناچیز خود را در دریای بیکران اندیشه، قطره‌ای ساخت تا وسعت آن را از دریچه اندیشه‌های ناب آموزگارانی بزرگ به تماشا نشیند. اکنون که در سایه سار بنده‌نوازی‌هایش پایان نامه پیش‌رو به اتمام رسیده است؛ بر خود لازم می‌دانم صمیمانه‌ترین سپاس خود را از همسر مهربانم ابراز نمایم که در طول زندگی و دوران تحصیل همواره پشتیبان و مشوقم بوده و در سایه همدلی و همیاری او به این منظور نائل شدم.

از استاد راهنمای محترم جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر احمد رهدار ^{دام‌عزه} و استاد مشاور جناب آقای دکتر رسول نوروزی فیروز ^{زید‌عزه} نیز که در طول تحصیل و مراحل مختلف نگارش این پژوهش صبورانه و دلسوزانه این کم‌ترین را راهنمایی نموده‌اند کمال امتنان و سپاس دارم. با امید آن که خداوند منان توفیق جبران زحمات آنان را فراهم نماید.

چکیده

شکل‌گیری مناسبات جدید عرصه بین‌الملل مسیر را برای ورود بازیگران غیر دولتی هموار و دیپلماسی را از انحصار دولت‌ها خارج نمود. بر همین اساس دیپلماسی عمومی برخلاف دیپلماسی سنتی که در حقوق دیپلماتیک برای مردم نقش فعالی قائل نیست، افکار و رفتار عمومی مردم را مهم دانسته و برای آنان بعنوان کنشگران جدید جهانی بر اساس نیازها و مقتضیات خود در جهت تغییر سیاست‌ها و رفتارهای دولت‌ها نقش مؤثری را در قالب‌های گوناگون طراحی نموده است.

از آنجا که دیپلماسی بعنوان پیشانی سیاست خارجه در فضای دیپلماتیک موجود مبتنی بر پارادایم اندیشه لیبرال دموکراسی طراحی و انواع و مدل‌های مختلفی را اجراء می‌نماید؛ ضرورت ایجاد می‌کند این مهم از منظر فقه اسلامی بعنوان نرم افزار و خاستگاه اصلی حکومت دینی و متغیر اصلی تولید قدرت و مدیریت اجتماعی حاکمیت، از زوایای گوناگون مورد استنتاج قرار گیرد. بنابراین پرسش اصلی پژوهش پیش‌رو بر این استوار است که فقه در سه ضلع نظریات، قواعد و احکام در جهت کارآمدی دیپلماسی عمومی از چه ظرفیتی برخوردار است؟ پاسخ نوشتار به این سمت حرکت می‌کند که فقه با توجه به پویایی و گستردگی که در قلمرو دارد می‌تواند بنا بر اقتضا تسهیل‌گر، پشتیبان، منضبط‌کننده، هدایت‌گر و تعدیل‌کننده دیپلماسی عمومی باشد و از این رهگذر کارآمدی آن را بعنوان یکی از ابزارهای مؤثر سیاست خارجی فراهم سازد.

واژگان کلیدی: فقه، دیپلماسی، کارآمدی، دیپلماسی عمومی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱
گفتار اول: مقدمه (طرح تفصیلی).....	۲
۱. بیان مسأله و اهمیت آن	۲
۲. اهمیت مساله و ضرورت تحقیق	۳
۳. سوال اصلی تحقیق	۴
۴. سوال‌های فرعی.....	۴
۵. پیشینه تحقیق	۵
۵,۱. رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها.....	۵
۵,۲. کتب	۶
۵,۳. مقالات:	۸
۶. نوآوری تحقیق.....	۹
۷. اهداف تحقیق	۹
۸. چارچوب نظری	۱۰
۹. فرضیه‌های تحقیق	۱۱
۱۰. سازمان دهی تحقیق	۱۱
گفتار دوم: چارچوب مفهومی و موضوع شناسی	۱۲
۱. فقه	۱۲
۲. دیپلماسی	۱۲
۳. دیپلماسی عمومی	۱۴
۳,۱. تفاوت دیپلماسی سنتی و عمومی.....	۱۶
۳,۲. اهمیت دیپلماسی عمومی.....	۱۸

۳,۳	دپلماسی عمومی نوین	۱۹
۳,۴	اهداف دپلماسی عمومی	۲۰
۳,۵	راهبرد دپلماسی عمومی	۲۱
۳,۵,۱	راهبرد آموزشی (دپلماسی عمومی نخبگانی)	۲۲
۳,۵,۲	راهبرد رسانه‌ای (دپلماسی عمومی همگانی)	۲۲
۴	کارآمدی	۲۳
۵	ارتباط بین مفاهیم (فقه و دپلماسی عمومی)	۲۳
۲۶	فصل دوم: نظریه‌های فقهی و دپلماسی عمومی	
	گفتار اول: نظریه علمی	۲۷
۱	چیستی نظریه علمی	۲۷
۲	کارکردهای نظریه علمی	۲۹
۳	ویژگی‌های نظریه علمی	۳۰
۴	عناصر نظریه علمی	۳۰
	گفتار دوم: نظریه فقهی	۳۱
۱	چیستی نظریه فقهی	۳۱
۲	نسبت سنجی نظریه فقهی با مفاهیم مشابه	۳۲
۲,۱	نسبت نظریه فقهی با رأی فقهی	۳۲
۲,۲	نسبت نظریه فقهی با قاعده فقهی	۳۲
۲,۳	نسبت نظریه فقهی با ضابطه فقهی	۳۳
۲,۴	نسبت نظریه فقهی با نظام فقهی	۳۳
۲,۵	نسبت نظریه فقهی با پارادایم فقهی	۳۴
	گفتار سوم: نظریه‌های فقهی در حوزه اختیارات فقیه	۳۴
۱	نظریه وکالت فقیه	۳۴
۲	نظریه نظارت فقیه	۳۶
۳	نظریه ولایت فقیه	۳۸

- گفتار چهارم: کاربرد نظریه ولایت فقیه در کارآمدی دیپلماسی عمومی ۴۰
۱. اجتهاد نیروی محرکه، رشد و بالندگی دیپلماسی عمومی ۴۱
۲. بنیادین بودن اختیارات ولی فقیه در نظریه ولایت ۴۲
۳. توسعه ظرفیت حکمرانی در نظام مبتنی بر نظریه ولایت ۴۳
۴. ولایت فقیه کانون وحدت بخش نظام اسلامی ۴۵
۵. ثبات سیاست‌ها و خط مشی‌ها در پرتو نظریه ولایت ۴۶
۶. مبانی ارزشی، نفوذ معنوی و قداست جایگاه ولی فقیه ۴۷
- جمع‌بندی ۴۸

فصل سوم: قواعد فقهی و کارآمدی دیپلماسی عمومی ۵۰

- گفتار اول: قاعده شناسی ۵۱
۱. معنای لغوی و اصطلاحی قاعده فقهی ۵۱
۲. تقسیم بندی قواعد فقهی ۵۱
۳. نسبت سنجی قاعده فقهی با مفاهیم مشابه ۵۲
- ۳، ۱. تفاوت قاعده فقهی و اصولی ۵۲
- ۳-۲. تفاوت قاعده فقهی با مسئله فقهی ۵۳
- ۳، ۳. تفاوت قاعده فقهی با ضابطه فقهی ۵۳
- ۴، ۳. تفاوت قاعده فقهی با نظریه فقهی ۵۴
- گفتار دوم: تطبیق قواعد فقهی با تکیه بر کارآمدی دیپلماسی عمومی ۵۴
۱. قاعده الزام ۵۵
۲. قاعده امان ۵۷
۳. قاعده تألیف قلوب ۵۸
۴. قاعده إحسان ۶۰
۵. قاعده تعاون ۶۱
۶. قاعده مصلحت ۶۲
۷. قاعده عدالت ۶۴

۶۶قاعده سوق مسلمین
۶۷قاعده مذاق شریعت
۶۸قاعده نفی سیل
۶۹قاعده امر به معروف و نهی از منکر
۷۱قاعده لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام
۷۲جمع بندی
۷۳	فصل چهارم: احکام فقهی و کارآمدی دیپلماسی عمومی
۷۴گفتار اول: حکم شناسی
۷۴۱. حقیقت حکم شرعی
۷۴۲. متعلق حکم شرعی و آثار مترتب بر دیپلماسی عمومی
۷۶۳. انقسام حکم شرعی به اولی و ثانوی و آثار مترتب بر دیپلماسی عمومی
۷۸۴. حکم حکومتی و آثار مترتب بر دیپلماسی عمومی
۷۹گفتار دوم: احکام فقهی و کارکرد آنها بر کارآمدی دیپلماسی عمومی
۷۹۱. کارکرد احکام ناظر به مسجد در دیپلماسی عمومی
۸۱۲. کارکرد احکام ناظر به مناسک زیارت در دیپلماسی عمومی
۸۷۳. کاربری احکام ناظر به شعائر در دیپلماسی عمومی
۸۹۴. کاربری احکام ناظر به وحدت در کارآمدی دیپلماسی عمومی
۹۱۵. کاربری احکام ناظر به وقف در دیپلماسی عمومی
۹۳۶. کاربری احکام ناظر به نذر در دیپلماسی عمومی
۹۴۷. کارکرد احکام ناظر به صدقات در دیپلماسی عمومی
۹۶۸. کارکرد احکام ناظر به جهاد در دیپلماسی عمومی
۹۸جمع بندی
۹۹	نتیجه گیری
۱۰۱	منابع و مأخذ:

فصل اول: کلیات و مفاهیم

گفتار اول: مقدمه (طرح تفصیلی)

۱. بیان مسأله و اهمیت آن

دیپلماسی بعنوان یکی از سرفصل‌های مهم مطالعات سیاسی، از ابزارها و راهکارهای مناسب دولت‌ها جهت رسیدن به اهداف ترسیم شده سیاست خارجی محسوب می‌گردد. ابتدا این اصطلاح تنها بر شیوه سنتی و رسمی دیپلماسی که شاخص اصلی ساختار آن دولت‌محوری بود اطلاق می‌گشت. روابط دولت‌ها و اداره امور میان آن‌ها در دیپلماسی سنتی از طرق مسالمت‌آمیز طراحی و غالباً غیرمستقیم و توسط هیئت‌های دیپلماتیک به نمایندگی از دولت‌های متبوع انجام می‌پذیرد. این نوع دیپلماسی علی‌رغم آنکه در بسیاری از موارد منافی برای دولت‌ها به دنبال دارد و کارایی زیادی در بیان قدرت و ایجاد تفاهم میان دولت‌ها ایفا می‌کند؛ لکن عواملی همچون کاهش و تضعیف نقش حاکمیت دولت‌های ملی، گسترش و متکثر بودن بی‌نهایت نظام بین‌المللی، عدم امکان تطبیق عملی دیپلماسی سنتی با عناصر متعدد عرصه بین‌الملل توسط سفارتخانه‌ها و هیئت‌های دیپلماتیک و اهمیت جایگاه افکار عمومی از دلایل ظهور دیپلماسی عمومی در قالب‌های مختلف رسانه‌ای، مبادله‌ای، علمی-فناوری، سایبری و مجازی و... است. برخلاف دیپلماسی سنتی که در حقوق دیپلماتیک برای مردم نقش فعالی قائل نیست، دیپلماسی عمومی افکار و رفتار عمومی مردم را در جهت تغییر سیاست‌ها و رفتارهای دولت‌ها مهم ارزیابی کرده و در پاسخ به نیازها و مقتضیات جهان جدید برای مردم و کنشگران جدید جهانی نقش‌های مهمی طراحی نموده است. برخی از منظر صرفه اقتصادی در مقایسه دیپلماسی سنتی و عمومی بر این باورند که اختصاص بودجه‌های کلان به وزارت امور خارجه و صرف هزینه‌های سنگین در مراحل بروکراتیک به مانند هزینه‌های سنگین استخدام تعداد بیشماری از کارمندان و سفیران و تأسیس دفاتر متعدد و... موجب صرف هزینه قابل توجهی از بودجه سرانه این وزارتخانه می‌گردد که در مقایسه با دیپلماسی عمومی از صرفه اقتصادی کم‌تری برخوردار است. البته نسبت هزینه و تأثیرگذاری دیپلماسی عمومی به ساختار سیاسی کشورها و نسبت حاکمیت و جامعه مدنی آن بستگی دارد که در کشورهای مختلف، آثار گوناگونی برجای می‌گذارد. از همین رو در جوامعی که نهادهای مدنی حضوری فعال دارند، هزینه‌های دیپلماسی عمومی کاهش و در مناطقی که ساختار سیاسی آنان متمرکز است این هزینه بیشتر خواهد بود. (داداندیش و احدی، ۱۳۹۰، ص ۱۵۰)

۲. اهمیت مساله و ضرورت تحقیق

رشد سریع و گسترده اطلاعات در جهان معاصر، موجب شکل‌گیری دیپلماسی عمومی بعنوان یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین منابع قدرت کشورهای پیشرفته گردیده؛ و عملکرد آنان را در قبال سایر کشورها در حوزه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری تحت تأثیر قرار داده است. امروزه دیپلماسی عمومی بعنوان یکی از مجاری مهم اعمال قدرت نرم بجهت توان اقناع‌کنندگی و ارتباط با مخاطبان عمومی از سوی دولت‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است از همین‌رو بوسیله تصویرسازی مثبت و جذاب در میان ملت‌ها با هدف تغییر نگرش‌ها و همسو نمودن دولت‌های آنان مورد استفاده قرار می‌گیرد. بررسی واقعیات روابط بین‌الملل دلالت بر آن دارد که نادیده گرفتن افکار عمومی از سوی دولت‌ها و حرکت در مسیر خودخواهانه، عملاً قدرت نرم آنان را تحلیل؛ و انزوا و اجماع جهانی علیه دولت و ملت آنان را در پی خواهد داشت. علی‌رغم آن که پیشینه تاریخی دیپلماسی عمومی در آمریکا و غرب به بیش از یک قرن باز نمی‌گردد، اما در حال کنونی این شیوه دیپلماسی در دنیای غرب در مقایسه با دولت‌های اسلامی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. شاهد بر این مسئله وجود بستر اغلب تحقیقات انجام گرفته در مناطقی همچون ایالات متحده و اختصاص معاونت دیپلماسی عمومی در دستگاه وزارت خارجه آمریکا است؛ در حالی که دیپلماسی عمومی در اسلام به مراتب از پیشینه بیشتری برخوردار بوده و تاریخچه آن به دوران صدر اسلام بازگشت دارد؛ از همین‌رو توجه به ملت‌ها و ارتباط با افکار عمومی آنان در رأس اقدامات و مراودات حکومت‌داری و تعاملات دیپلماتیک پیامبر اعظم (ص) قرار داشت؛ بر همین اساس از ابتدا نیز، دیپلماسی عمومی در مقایسه با رویکرد سنتی در تعاملات حکومت اسلامی همواره از اولویت برخوردار بوده است.

در شرایط کنونی نیز نظام جمهوری اسلامی ایران همواره بعلت ناکارآمدی و همسو نبودن تئوریهای نظام غرب در اداره حکومت دینی، برای تطابق برنامه‌ریزی‌ها و استراتژی‌های مناسب با ایدئولوژی خود به هدف استنباط نظریات و تئوری‌های بومی اسلامی برای تکامل، ارتقاء و رسیدن به سطح مطلوب اداره حکومت با چالش مواجه بوده است. در جهت برطرف نمودن این چالش چنین اذعان می‌گردد که بر اساس تفکر اسلامی، فقه بجهت توانمندی اداره زندگی انسان در تمامی شئون حیات فردی و اجتماعی عهده‌دار اداره امور نظام سیاسی حکومت در جنبه عملی است. مسئله‌ای که تا قبل از آن با وجود ظرفیت‌های فراوان و بی‌شمار فقه بجهت قرار نداشتن در مصدر قدرت کمتر مورد

اعتنا واقع شده است. واز آنجا که حکومت اسلامی ایران پس از گذشت چهار دهه، با وجود کسب موفقیت‌های گسترده در عرصه‌های مختلف، در جهت کشف ظرفیت‌های اندیشه دینی و تولید نظریه و تطبیق مسائل جدید بر آن توفیق چندانی نیافته است؛ پر واضح است که حرکت و تلاش برای تولید علم و اندیشه‌ورزی در راستای این مهم، بیش از پیش اهتمام و جدیت حوزه‌های علمیه را بعنوان خاستگاه اصلی تولید نظریه حکومت اسلامی طلب می‌نماید؛ تا از رهگذر این مجاهدت‌های علمی مجال ورود فقه در شئون گوناگون زندگی فراهم و عملیاتی گردد. در همین راستا از عرصه‌های مهم شئون حکومت که ورود به آن نیز اجتناب ناپذیر می‌باشد عرصه سیاست خارجی است، از آنجا که روابط بین‌المللی در بستر کنونی نظام جهان بر اساس پارادایم لیبرال دموکراسی شکل گرفته؛ و در راستای ارتباط با سایر ملت‌ها مدل‌های گوناگونی از دیپلماسی عمومی را طراحی و اجرا می‌نماید؛ ضرورت ورود فقه اسلامی با تکیه بر ظرفیت اجتماعی فقه جواهری و بازخوانی و استنتاج آن برای تولید الگوی بومی متناسب با مبانی اندیشه‌ای خود دو چندان است؛ چرا که ضرورت اصلی پیشرفت و بالندگی انقلاب اسلامی، کارآمدی دین در عرصه عینیت می‌باشد تا از این رهگذر حکومتی موفق و بالنده از آموزه‌های دینی پیش چشم جهانیان به نمایش گذاشته شود. از طرفی وجود هجده‌های همه جانبه بیگانگان در جهت مدیریت و تأثیرگذاری بر روی افکار عمومی توده‌های مسلمان و هدایت آن به سوی اهداف از پیش تعیین شده با استفاده از ابزارها و شیوه‌های گوناگون دیپلماسی اهمیت نظریه‌پردازی و اشراف بر این حوزه را بیشتر می‌کند. از همین رو در رساله پیش‌رو تلاش شده است تا گامی در جهت شناسایی و تبیین ظرفیت‌های فقه در سه حوزه نظریات، قواعد و احکام برداشته شود.

۳. سوال اصلی تحقیق

ظرفیت‌های فقه در کارآمدی دیپلماسی عمومی چیست؟

۴. سوال‌های فرعی

۱- دیپلماسی عمومی چیست؟

۲- ظرفیت نظریه‌های فقهی در کارآمدی دیپلماسی عمومی چیست؟

۳- ظرفیت قواعد فقه در کارآمدی دیپلماسی عمومی چیست؟

۴- ظرفیت احکام فقهی در کارآمدی دیپلماسی عمومی چیست؟

۵. پیشینه تحقیق

در بررسی پیشینه تحقیق اثر مشخصی که به طور مستقیم به موضوع فقه و دیپلماسی عمومی پرداخته باشد، مورد شناسایی قرار نگرفت. بنابراین در این بخش تلاش می‌شود از فعالیت‌های پژوهشی که به نوعی می‌توانند ادبیات مرتبط با بحث را ایجاد نمایند گزارشی ارائه گردد. در بخش نخست پایان نامه‌ها، در بخش دوم کتب و سپس مقالاتی که در این حوزه نگارش شده‌است، مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۵.۱. رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها

برای پیدا نمودن و دسترسی به رساله‌ها و پایان‌نامه‌های نوشته شده مرتبط با فقه و دیپلماسی عمومی در سامانه ایرانداک از واژه‌های مختلف (به صورت ترکیبی) استفاده شد که بعنوان نمونه در جستجوی ترکیب دو واژه (دیپلماسی عمومی + فقه) هیچ رکورد یا نتیجه‌ای یافت نگردید. همچنین جستجو با کلید واژگان دیپلماسی و فقه سه نتیجه در برداشت که در ذیل به آن اشاره می‌شود.

۱. نخستین اثر در این زمینه پایان‌نامه‌ای با عنوان راهکارهای مواجهه جمهوری اسلامی ایران با اسلام‌هراسی غرب است که به قلم مرتضی علویان (استاد راهنما: ستوده آرانی، محمد/ استادان مشاور: لک‌زایی نجف، بهروز لک‌غلامرضا) در دانشگاه باقرالعلوم (ع) - دانشکده علوم سیاسی، اجتماعی و تاریخی در سال ۱۳۹۱ در قم دفاع شده است. در این رساله پس از تبیین اسلام‌هراسی و نتیجه آن در گسترش تنش میان اسلام و غرب، برای تقویت روابط مسالمت‌آمیز با غرب و کاهش اسلام‌هراسی، دو راهکار سیاسی و فرهنگی براساس دیپلماسی و دیپلماسی فرهنگی ارائه گردیده است.

۲. دومین پایان‌نامه با عنوان اصول و مبانی دیپلماسی اسلام از دیدگاه متفکرین مسلمان معاصر با قلم عبدالله افزاره شهاوند (استاد راهنما: سجادی، سید عبدالقیوم/ استاد مشاور: ستوده آرانی، محمد) از دانشگاه باقرالعلوم (ع) که در تابستان ۱۳۸۲ در قم دفاع شده است. این اثر در صدد بیان قالب‌ها و اصول اسلامی که برای تدوین و اجرای روابط خارجی خود به آن نیاز دارد نگارش یافته و ماهیت سیاست خارجی اسلام را تبیین و در آن بر اصل صلح محور بودن روابط خارجی تاکید شده است؛ سپس در ادامه اصول و مبانی نظری دیپلماسی دولت اسلامی از دیدگاه متفکرین مسلمان معاصر ترسیم شده است.

۳. اثر سوم پایان‌نامه با عنوان سیاست خارجی دولت اسلامی با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) است که به قلم آقای امیر حسین مرادپور دهنوی (استاد راهنما: ستوده آرانی، محمد/ استاد مشاور: لک‌زایی، نجف)

در دانشگاه باقرالعلوم(ع) در سال ۱۳۸۹ دفاع شده است. این نوشتار به اهمیت فرهنگ در سیاست خارجی دولت اسلامی و نقش آن در راهبردها و اهداف سیاست خارجی دولت اسلامی پرداخته و در ادامه به بیان ابزار پیش برد سیاست خارجی از دیدگاه امام خمینی(ره) می‌پردازد.

پایان‌نامه‌های گفته شده قسمتی از پیشینه تحقیق مزبور را شکل می‌دهد؛ که در آن به بخشی از مباحث جزئی مرتبط با پژوهش حاضر پرداخت شده است. لکن ایده پژوهش حاضر (استخراج رابطه فقه و دیپلماسی عمومی و بیان ظرفیت نظریات، قواعد و احکام) در هیچ یک از این پایان‌نامه‌ها مطرح نگردیده است. بنابراین از این منظر می‌توان ادعا نمود که پژوهش پیش رو دستکم در منابع فارسی نوآورانه و منحصر به فرد است.

۵.۲. کتب

۱. کتاب دیپلماسی و رفتار بین‌المللی در اسلام (انتشارات سمت، ۱۳۹۲) اثر بهرام اخوان کاظمی است؛ که در آن مفهوم و رویکردهای مطالعه دیپلماسی بررسی و برخی از الگوهای مطالعه سیاست خارجی، مبانی دینی و حقوقی دیپلماسی مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه نیز اصول دیپلماسی در اسلام بیان و قواعد فقهی حاکم بر آن مورد اشاره قرار می‌گیرد. در خاتمه، مراحل تحول دیپلماسی اسلامی و شرح دیپلماسی و سیاست خارجی از دیدگاه امام خمینی و مقام معظم رهبری و از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌شود.

۲. کتاب دیپلماسی و رفتار سیاسی اسلام (انتشارات بوستان کتاب قم، ۱۳۸۳) اثر سید عبدالقیوم سجادی است؛ که در آن بعد از پرداختن به مفهوم دیپلماسی و برشمردن تعدادی از اصول حاکم بر سیاست خارجی اسلام و ماهیت دیپلماسی اسلامی به بیان اهداف دیپلماسی اسلام می‌پردازد، در ادامه نیز نویسنده به چگونگی تعامل میان منافع ملی و مصالح اسلامی پرداخته؛ و در پایان تطور تاریخی تحول دیپلماسی اسلامی بعد از پیامبر را تبیین می‌نماید.

۳. کتاب دیپلماسی در نگاه پیامبر اعظم (ص) (انتشارات شرکت گروه مطالعات اندیشه و رزان آریا، ۱۳۹۵) اثر سید احمد محیی الدین میرمرشدی است. وی ابتدا دیپلماسی پیامبر(ص) را تعریف نموده؛ سپس مواردی از جمله در نظر گرفتن شرایط و مقتضیات زمانی و مکانی در به کارگیری روش‌ها و

ارتباطات، رعایت شأن و حرمت گروه‌های مقابل، صداقت، صراحت و شجاعت در روابط را به عنوان اصول کلی حاکم بر دیپلماسی پیامبر(ص) ذکر می‌نماید.

۴. کتاب اسلام و حقوق دیپلماتیک(انتشارات سمت مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و دانشگاه علوم اسلامی رضوی ، ۱۳۹۳) اثر محمد حسین پور امینی است. وی ابتدا دیپلماسی را تعریف نموده؛ سپس قرآن و سنت را از منابع اصلی قواعد حقوق دیپلماتیک اسلام و عقل، اجماع و عرف را جزء منابع فرعی آن برمی‌شمارد؛ و در ادامه ضمن بیان تاریخچه و اصول حاکم بر روابط دیپلماتیک، شروط برقراری روابط دیپلماتیک در اسلام را در قالب سه عامل پی‌گیری می‌نماید.

۵. کتاب اصول دیپلماسی در اسلام و رفتار سیاسی پیامبر(ص)(انتشارات مهاجر، ۱۳۸۶) اثر محمد غفوری است. نویسنده پس از بیان مفهوم و اهداف دیپلماسی، قلمرو دیپلماسی و مفهوم جنگ و صلح را در اسلام طرح نموده و مکانیسم‌های دیپلماسی در مکتب اسلام را برمی‌شمارد. او سیاست پیامبر را فراملیتی و صلح‌حدیبه را جلوه‌ایی از پیروزی رسول اکرم در عرصه دیپلماسی می‌داند. در پایان نیز راه‌های دیپلماسی و تاریخ تحول آن را بیان می‌کند.

۶. کتاب دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام (انتشارات باز، ۱۳۸۶) اثر سید محمد موسوی است. نویسنده ابتدا مفهوم دیپلماسی، تاریخ و شرایط برقراری روابط دیپلماتیک، منابع حقوق دیپلماتیک، اهداف دیپلماسی و برخی از اصول دیپلماسی در اسلام و تاریخ تحول آن را بیان می‌کند. وی پس از توضیح سفیر، مزایا، مصونیت، نقش و وظایف مأموران دیپلماتیک، دیپلماسی پیامبر(ص) را مورد توجه قرار داده؛ و سه استراتژی دعوت، صلح و جهاد را از استراتژی‌های رسول اکرم در روابط دیپلماتیک بر می‌شمارد.

۷. کتاب فقه سیاسی حقوق تعهدات بین‌المللی و دیپلماسی در اسلام (انتشارات سمت، ۱۳۷۹) اثر عباسعلی عمید زنجانی است. نویسنده تاریخ تحول دیپلماسی، عوامل شکست دیپلماسی و دیپلماسی بلوک غرب و شرق را شرح و با بیان عوامل گرایش دولت‌ها به دیپلماسی عمومی، مفهوم دیپلماسی را بررسی و پس از ذکر اهداف اصلی دیپلماسی اسلامی، شیوه‌های اصلی دیپلماسی پیامبر(ص) را شرح می‌نماید.

با مطالعه کتب پیش‌رو روشن می‌گردد؛ این کتب به‌طور عمده دیپلماسی سنتی را مورد بحث و بررسی قرار داده و به دیپلماسی عمومی توجه ننموده‌اند. همچنین به صورت عمومی و کلی از منابع اسلامی استفاده کرده و به صورت تخصصی از زاویه فقه به آن پرداخته‌اند. و آثار مرتبط با فقه سیاسی (مانند اثر استاد عمید زنجانی) نیز به ساحت دیپلماسی عمومی وارد نشده و موضوع دیپلماسی را از منظر حقوقی بررسی نموده‌اند. بنابراین پژوهش حاضر می‌تواند سرآغازی برای بررسی فقهی موضوع دیپلماسی عمومی باشد.

۵.۳. مقالات:

در بخش مقالات آثار بسیار گسترده و فراوان است که در این بخش صرفاً به برخی از آن‌ها اشاره می‌رود:

۱. اصول و کارکردهای دیپلماسی عمومی در سیره نبوی (دکتر بهرام اخوان کاظمی، مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های سیاست اسلامی بهار و تابستان ۹۳ شماره ۵): نگارنده با بیان این که ماهیت و صبغه اصلی دیپلماسی دولت نبوی بیشتر از طریق دیپلماسی عمومی و ماهیت نرم افزاری دارد آن را دربردارنده وجوه معنوی، فرهنگی و اسلامی دانسته و شواهد اجمالی از وجوه دیپلماسی دولت نبوی به شیوه توصیفی و تحلیلی اسنادی ارائه می‌کند.
۲. دیپلماسی عمومی نوین و بیداری اسلامی (مجید مبینی مقدس و نرگس عبد سرمدی، مجله علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، تابستان ۹۲ شماره ۳۳): نگارنده و همکار وی ابتدا بیداری اسلامی را تبیین نموده؛ سپس با بیان صورت‌های مختلف روابط بین دولت‌ها و ملت‌ها در قالب دیپلماسی سنتی و عمومی، انواع دیپلماسی عمومی و تفاوت آن را با دیپلماسی رسانه‌ای شرح می‌دهند.
۳. دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، در جهان اسلام فرصت‌ها؛ اقدامات اولویت‌ها و دستاوردها (جلال درخشه، مصطفی غفاری، مجله علمی پژوهشی مطالعات فرهنگ و ارتباطات، زمستان ۹۰، شماره ۴۸): وی در این نوشتار جوهره دیپلماسی عمومی را نظریه صدور انقلاب؛ و آن را الهام گرفته از اصل دعوت می‌داند. نویسنده با برشمردن فرهنگ، ارزش‌های اسلامی و زبان بعنوان عوامل موثر بر دیپلماسی عمومی، گسترش بیداری اسلامی را بعنوان رهاورد آن دانسته و شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی را نیز بعنوان چالش معرفی می‌کند.

۴. راهکارهای دیپلماسی عمومی و رسمی ایران در مواجهه با اسلام‌هراسی غرب (محمد ستوده آرانی، مرتضی علویان مجله علمی پژوهشی علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، تابستان ۹۱ شماره ۵۸): نگارنده و همکار همراه او فعال‌سازی دیپلماسی سنتی و عمومی ایران را برای مواجهه با اسلام‌هراسی غرب موثر می‌دانند. در این نوشتار از جهت اهمیت محتوای دیپلماسی عمومی به هدایت محصولات فرهنگی، هنری و رسانه‌ای برای کاهش اسلام‌هراسی توجه شده است.

در جمع‌بندی از بخش پیشینه می‌توان گفت: در برخی آثار با تمرکز بر فقه سیاسی و عدم ورود در مسئله‌هایی همچون دیپلماسی عمومی به بیان کلیات اکتفا شده و دسته‌ایی نیز تنها بر مباحث حقوقی تمرکز داشته‌اند. بنابراین تعداد کمتری به موضوع دیپلماسی عمومی ورود نموده‌اند. از همین رو ایجاد یک سامانه علمی مشخص که بتواند از ظرفیت‌های موجود فقه در جهت کارآمدی دیپلماسی عمومی استفاده نماید، امری ضروری است.

۶. نوآوری تحقیق

نظام جمهوری اسلامی ایران در بستر پیچیدگی‌ها و تحولات عمیق جهانی، در ساحت بین‌الملل و ارتباطات خارجی خود با دولت‌ها و ملل دیگر با سوالات جدیدی مواجهه است که نیازمند پاسخ مناسب برای این موضوعات نوظهور می‌باشد. این پژوهش در صدد تلاش است با تبیین و بررسی ظرفیت‌های فقه در جهت کارآمدی دیپلماسی عمومی بعنوان ابزار جدید عرصه تعاملات بین‌المللی گام بردارد. چنانچه در پیشینه پژوهش اشاره رفت علی‌رغم پژوهش‌های گسترده‌ای که به صورت کلی و یا تطبیقی بر روی دیپلماسی عمومی انجام گرفته است، به این مهم کمتر از منظر فقه پرداخته شده؛ در حالی که در فقه ظرفیت‌های بسیاری وجود دارد که می‌توان در راستای بهره‌وری بیشتر از این ابزار در جهت اهداف و ارزش‌های اسلام و حکومت اسلامی استفاده نمود. امید است تحقیق پیش‌رو قدم مؤثری در این مسیر باشد.

۷. اهداف تحقیق

پژوهش‌های دانشگاهی دو هدف عمده را معمولاً در نظر دارند. دسته نخست اهداف مربوط به رسالت دانشگاه در بعد نظری است. بنابراین پژوهش حاضر جبران خلاء علمی و نظری موجود در قلمرو پژوهشی فقه سیاسی را در نظر گرفته و از این منظر هدف پژوهش حاضر بازخوانی دیپلماسی عمومی بر

اساس منابع فقهی، استخراج مفاهیم مرتبط، قواعد و ظرفیت های فقه در عرصه دیپلماسی عمومی است. از آنجا که پژوهش ها ضمن جبران خلاء نظری، باید مسئله ای مهم از مسائل پیش روی دولت اسلامی را حل نمایند؛ دسته دوم اهداف به طرح کلان مسئله محوری مرتبط می گردد. از همین رو رسالت دوم پژوهش حاضر ارائه دیپلماسی عمومی مبتنی بر ظرفیت های فقه است. ارائه دیپلماسی عمومی کارآمد براساس فقه می تواند در عرصه بین الملل اثرگذار بوده و از آن در برنامه های مراکز و مؤسسات و نهادهای بین المللی اعم از دولتی و غیردولتی استفاده گردد و برای کنشگری در عرصه بین الملل موجب تطبیق برنامه های عملیاتی با ساختارهای فقهی شود. بعنوان مثال پژوهش پیش رو می تواند برای مراکز بین المللی همچون وزارت امور خارجه، سازمان فرهنگ و ارتباطات، مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام، دفاتر مراجع و یا مراکز فرهنگی و آموزشی بین المللی از جمله جامعه المصطفی و... در جهت تعیین اهداف و تهیه راهبردهای مقتضی و به کارگیری ابزارهای مناسب مفید واقع شود. همچنان که امید است پژوهش پیش رو با اثرگذاری در عرصه بین الملل به وسیله قدرت نرم بتواند در قالب دیپلماسی عمومی، زمینه ساز و تسهیل گر صدور و ترویج گفتمان انقلاب اسلامی گردیده و در نهایت بعنوان ابزاری در تحقق تمدن نوین اسلامی در ساحت بین الملل مورد استفاده قرار گیرد.

۸. چارچوب نظری

در این پژوهش، از فقه دیپلماسی عمومی به عنوان چارچوب نظری استفاده شده است. بهره گیری از این اصطلاح بدان جهت که نظریه ای با عنوان فقه دیپلماسی عمومی به اثبات نرسیده است، بالمسامحه است. با این توضیح که مراد از فقه دیپلماسی عمومی نسبتی است که فقه با دیپلماسی عمومی برقرار می کند. بحث حاضر، زیر مجموعه بحث دیپلماسی در اسلام است. محقق با توجه به ادبیات موجود در مباحث دیپلماسی (اعم از رسمی و عمومی) در اسلام تلاش دارد، بخشی از دستگاه دانشی فقه که با دیپلماسی عمومی ارتباط می یابد را به مثابه یک دستگاه نظری و تحلیلی در نظر گرفته و بر اساس آن به پرسش اصلی و پرسش های فرعی پژوهش پاسخ دهد. به بیان دیگر قبل از پاسخ به این پرسش که نظریات، اصول و قواعد فقهی از چه ظرفیت هایی در کارآمدسازی دیپلماسی عمومی برخوردار است، باید به لحاظ نظری نسبت میان فقه و دیپلماسی عمومی سازمان دهی شود. همچنان که خوانش احکام و قواعد فقهی با رویکرد دیپلماسی عمومی نیز از این قاعده مستثنی نیست.